

GMINA CHOJNICE

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY CHOJNICE NA LATA 2010 – 2014

PRZEDSIĘBIORSTWO PROJEKTOWO-REALIZACYJNE

dom

sp. z o.o.

ul. Kościuszki 34G

83-200 Starogard Gdański

(0-58) 56-220-57

DYREKTOR PRACOWNI	mgr inż. arch. Maria Kiełb-Stańczuk członek Izby Urbanistów, nr ewid. G-006/2002 POIU Gdańsk
OPRACOWANIE	mgr Regina Pernak mgr inż. Marta Dąbrowska
DATA	CZERWIEC 2010

1. WSTĘP	2
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	2
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE	3
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	5
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	5
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa.....	5
5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	9
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).....	9
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	13
5.2.1. Zarys historii obszaru gminy.....	13
5.2.2. Krajobraz kulturowy	13
5.2.3. Zabytki nieruchome	14
5.2.4. Zabytki ruchome.....	16
5.2.5. Zabytki archeologiczne	17
5.2.6. Dziedzictwo niematerialne.....	17
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	18
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	24
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	25
6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ	28
7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	30
7.1. Priorytety programu opieki	30
7.2. Kierunki działań i zadania programu opieki w ramach poszczególnych priorytetów	30
8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	33
9. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	34
10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	35
11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW	36
12. CZĘŚĆ GRAFICZNA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	37
13. ANEKSY	37

1. WSTĘP

Przedmiotem niniejszego opracowania, wykonanego przez Przedsiębiorstwo Projektowo – Realizacyjne „DOM” w Starogardzie Gdańskim, jest dziedzictwo kulturowe znajdujące się w granicach administracyjnych gminy Chojnice. Podmiotem formułującym program opieki nad zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja programu odbywa się poprzez szereg działań gminy, które powinny doprowadzić do osiągnięcia zawartych w nim celów. Przyjęty przez radę gminy w formie uchwały gminny program opieki nad zabytkami jest elementem polityki samorządowej.

Zachowane dziedzictwo kulturowe wyróżnia obszar – określa jego atrakcyjność i tożsamość. Konieczne jest uznanie potrzeby zachowania zasobów dziedzictwa kulturowego za ważny czynnik wpływający na kształtowanie się tożsamości regionalnej oraz promocji turystycznej gminy.

Celem opracowania jest określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami gminy Chojnice. Poprzez te działania należy dążyć do poprawy stanu dziedzictwa kulturowego gminy, w szczególności w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych oraz zachowania krajobrazu kulturowego regionu. Głównym odbiorcą programu jest społeczność lokalna, która powinna bezpośrednio odczuć efekty jego działania.

Gminny program opieki nad zabytkami jest opracowywany na okres 4 lat. Co 2 lata wójt sporządza sprawozdanie z realizacji programu, które przedstawia radzie gminy.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Obowiązek wykonania programu opieki nad zabytkami określa art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.).

Wg przywołanej ustawy, celem opracowania programu jest:

- „1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;*
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;*
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;*
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;*
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;*
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;*
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.”¹*

¹ Art. 87, ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.)

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Obowiązujące uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

- Zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. W myśl art. 5 i art. 6 Konstytucji RP „...*Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.*” Natomiast art. 86 wskazuje, iż „*Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie.*”
- Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami z Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.). W myśl art. 6: „*ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:*
 - 1) zabytki nieruchome** będące, w szczególności:
 - a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
 - 2) zabytki ruchome** będące, w szczególności:
 - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85, poz. 539, z 1998 r. Nr 106, poz. 668, z 2001 r. Nr 129, poz. 1440 oraz z 2002 r. Nr 113, poz. 984),
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
 - 3) zabytki archeologiczne** będące, w szczególności:
 - a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) reliktdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.²

² Należy również zwrócić uwagę na następujące przepisy cytowanej ustawy: art. 3, 4, 7, 16 ust. 1, art. 17, 18, 19, 20, 21, 22 oraz art. 89.

- Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. W art. 7 ust. 1, pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.) zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.
- Inne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w wielu obowiązujących ustawach, w tym:
 - 1) Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. Nr 80, poz. 717 z późn. zm.),
 - 2) Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (tekst jednolity Dz.U. z 2006 r. Nr 156, poz. 1118 z późn. zm.),
 - 3) Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (tekst jednolity Dz.U. z 2008 r. Nr 25 poz. 150),
 - 4) Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. Nr 92, poz.880)
 - 5) Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jednolity Dz.U. z 2004 r. Nr 261, poz. 2603 z późn. zm.),
 - 6) Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity Dz.U. z 2001 r. Nr 13, poz 123),
 - 7) Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. z 2003 r. Nr 96, poz. 873 z późn. zm).
 - 8) Ustawie z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw³
- Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w ustawach:
 - 1) Z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. z 1997 r. Nr 5, poz. 24 z późn. zm.),
 - 2) Z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. Nr 85, poz. 539 z późn. zm.).
- Natomiast ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jednolity Dz.U. z 2006 r. Nr 97, poz. 673 z późn. zm.).

³ Niniejsza ustawa zmienia następujące: ustawę z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, ustawę z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane, ustawę z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Kierunki działań w sferze polityki kulturalnej państwa wyznacza **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013**. Celem strategicznym przyjętego przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 roku dokumentu jest zrównoważenie rozwoju kultury w regionach. Natomiast celem częściowym, ściśle związanym z Programem Opieki jest: cel 7. *Zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków.*

Dokumentem wdrożeniowym Narodowej Strategii jest NARODOWY PROGRAM KULTURY „OCHRONA ZABYTKÓW I DZIEDZICTWA KULTUROWEGO”, którego celem jest poprawa stanu i dostępności zabytków poprzez:

- a) *tworzenie warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,*
- b) *kompleksową rewaloryzację zabytków i ich adaptację na cele społeczne,*
- c) *zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości,*
- d) *tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,*
- e) *promocję polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą,*
- f) *wzmocnienie zasobów ludzkich w sferze ochrony zabytków,*
- g) *podnoszenie świadomości społecznej dotyczącej dziedzictwa kulturowego,*
- h) *zabezpieczenie zabytków i archiwaliów przed nielegalnym wywozem za granicę.*

Programy Operacyjne, ogłaszane co roku decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, stanowią podstawę do ubiegania się o środki na zadania z zakresu kultury. Wśród obecnie obowiązujących (*Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2010*), bezpośrednio dziedziny ochrony zabytków dotyczy program **Dziedzictwo kulturowe**, realizowany w ramach trzech priorytetów:

1) priorytet - Ochrona zabytków

Celem priorytetu jest ochrona i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, konserwacja i rewaloryzacja zabytków oraz udostępnianie zabytków na cele publiczne.

2) priorytet - Wspieranie działań muzealnych

Celem priorytetu jest ochrona, zachowanie, prezentacja i popularyzacja materialnego dziedzictwa kulturowego.

3) priorytet - Kultura ludowa

Celem priorytetu jest wzmacnianie poczucia tożsamości regionalnej, zachowanie, dokumentowanie i przekaz autentycznych wartości kultury tradycyjnej, a także wspieranie różnorodnych form popularyzacji kultury ludowej.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa

Problematyka ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego oraz opieki nad zabytkami została zawarta w przyjętej w dniu 18 lipca 2005 roku Uchwałą nr 587/XXXV/05 Sejmiku Województwa Pomorskiego **Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020**.

Strategia określa sposób realizacji głównych celów rozwoju, m.in. zachowanie wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego przy uwzględnieniu potrzeb przyszłych pokoleń.

Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego wytyczająca kierunki rozwoju województwa pomorskiego do roku 2020 obejmuje 14 celów strategicznych ujętych w ramach 3 priorytetów. Cele strategiczne mają charakter ogólny i określają pożądane stany lub procesy. Są one doprecyzowane poprzez opis kierunków działań.

Program Opieki jest zgodny z następującymi Priorytetami i celami strategicznymi SRWP 2020:

Priorytet I. KONKURENCYJNOŚĆ

Cel strategiczny 3 - Rozwój gospodarki wykorzystującej specyficzne zasoby regionalne

Opis kierunków działań

- 11) *ochrona dziedzictwa historycznego, kulturowego i przyrodniczego sprzyjająca jego racjonalnemu wykorzystaniu w rozwoju społeczno-gospodarczym, w tym m.in. wspieranie rozwoju regionalnych przemysłów kultury oraz regionalnych produktów turystycznych;*
- 12) *budowa i modernizacja infrastruktury turystycznej i uzdrowiskowej, podnoszenie jakości usług turystycznych, poszerzanie partnerstwa i współpracy w turystyce oraz rozwój zintegrowanego systemu promocji i informacji turystycznej.*

Priorytet II. SPÓJNOŚĆ

Cel strategiczny 3 - Rozwój społeczeństwa obywatelskiego

Opis kierunków działań

- 4) *promocja postaw obywatelskich i działalności prospołecznej;*
- 5) *wpieranie działań służących umacnianiu różnorodności i tożsamości regionalnej*
- 6) *wspieranie rozwoju kultury i poprawa dostępności mieszkańców regionu do oferty kulturalnej*

Cel strategiczny 4 - Kształtowanie procesów społecznych i przestrzennych dla poprawy jakości życia

Opis kierunków działań

- 1) *rewitalizacja obszarów regresu społeczno-gospodarczego, zdegradowanych obszarów miejskich, przemysłowych i powojkowych, osiedli popegeerowskich, obszarów cennych kulturowo oraz obszarów zdegradowanych przyrodniczo;*
- 2) *wspieranie kompleksowej odnowy wsi pomorskiej;*

Celem strategicznym **Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Pomorskiego na lata 2007-2010** jest **ZACHOWANIE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POMORZA SŁUŻĄCE BUDOWANIU TOŻSAMOŚCI REGIONALNEJ ORAZ PROMOCJI TURYSTYCZNEJ WOJEWÓDZTWA**

Cel ten będzie realizowany w ramach 3 priorytetów:

Priorytet 1: **ODNOWA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIAST I WSI**

Priorytet 2: **OCHRONA KULTUROWEGO DZIEDZICTWA MORSKIEGO I RZECZNEGO**

Priorytet 3: **BADANIE, DOKUMENTACJA I PROMOCJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO**

Program Opieki jest zgodny w szczególności z Priorytetami 1 i 3 Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Pomorskiego na lata 2007-2010:

W ramach priorytetu 1 ustanowiono następujące kierunki działań:

1. *Zachowanie dziedzictwa kulturowego miast i wsi regionu służące budowaniu tożsamości mieszkańców oraz promocji turystycznej.*
2. *Ochrona charakterystycznych elementów krajobrazu kulturowego wsi – regionalnego budownictwa wiejskiego.*

3. *Odnowa krajobrazu kulturowego wsi pomorskiej.*
4. *Ożywienie obszarów zabytkowych zespołów ruralistycznych oraz urbanistycznych.*
5. *Zachowanie dziedzictwa obronnego i techniki.*
6. *Poprawa stanu ochrony i opieki nad zbiorami muzealnymi i archiwalnymi.*
7. *Trwałe zachowanie i bezpieczeństwo obiektów zabytkowych.*
8. *Ekspozycja najcenniejszych zabytków dziedzictwa kulturowego miast i wsi.*

Oraz następujące typy wsparcia działań:

1. *Działania uwzględniające w szczególności konserwację, renowację, rewaloryzację, poprawę stanu zachowania:*

- *obiektów sakralnych (kościół, klasztor, kaplice, domy modlitwy, kapliczki przydrożne, cmentarze, kalwarie itp.),*
- *obiektów mieszkalnych miast i wsi (dwory, pałace, wille, kamienice, domy, tradycyjne obiekty budownictwa wiejskiego, zagrody itp.),*
- *obiektów użyteczności publicznej (ratusze, szkoły, szpitale, przytułki, sądy, dworce, karczmy itp.),*
- *obiektów budownictwa obronnego (mury, baszty, zamki, twierdze, zespoły fortyfikacji, zespoły koszarowe, budowle obronne itp.),*
- *obiektów techniki (fabryki, młyny, wiatraki, kuźnie, wieże ciśnień, hale produkcyjne, browary, gorzelnie itp.),*
- *obiektów gospodarczych (budynki folwarczne, spichrze, stodoły, inne obiekty w obrębie zespołów, zagród itp.),*
- *parków, ogrodów, zieleni komponowanej.*

2. *Rewitalizacja zabytkowych zespołów ruralistycznych i urbanistycznych.*

3. *Rewaloryzacja, adaptacja na cele kulturalne, edukacyjne, turystyczne obszarów i obiektów przemysłowych i powojkowych, pokolejowych.*

4. *Konserwacja i rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych (w tym archeologicznych) polegająca na odtworzeniu ich pierwotnego, historycznego wyglądu.*

5. *Montaż w obiektach zabytkowych niezbędnych urządzeń technicznych, instalacji dla zapewnienia właściwych warunków przechowywania i eksponowania zabytków ruchomych, muzealiów oraz trwałego zachowania i użytkowania tych budowli.*

6. *Zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, znakowanie i ewidencjonowanie zabytków ruchomych itp.).*

7. *Iluminacja najcenniejszych zabytków dziedzictwa kulturowego miast i wsi.*

W ramach priorytetu 3 ustanowiono następujące kierunki działań:

1. *Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym.*
2. *Rozpoznanie zasobów i specyfiki regionalnego dziedzictwa kulturowego.*
3. *Promowanie tradycyjnych form i cech regionalnej architektury (w zakresie bryły, detalu architektonicznego, materiału, kolorystyki, rozwiązań konstrukcyjnych).*
4. *Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym.*

5. *Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowej.*

6. *Szeroki dostęp do informacji o dorobku kultury regionalnej.*

Oraz następujące typy wsparcia działań:

1. *Specjalistyczne opracowania badawczo-dokumentacyjne obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym obejmujące:*

- *ekspertyzy techniczne i konserwatorskie,*
- *badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne,*
- *program prac konserwatorskich i restauratorskich,*
- *dokumentacje projektowe,*
- *inwentaryzacje architektoniczno-konserwatorskie.*

2. *Współpraca z instytucjami kultury w zakresie rozpoznania oraz wymiany informacji o zasobach regionalnego dziedzictwa kulturowego,*

3. *Rozpoznanie i promocja najcenniejszych zabytków regionu – w szczególności obejmująca charakterystyczne zabytki świadczące o ich odrębności i specyfice: dziedzictwa morskiego i rzecznoego, dziedzictwa budownictwa ceglanego (przede wszystkim najstarsze kościoły i założenia klasztorne, zamki krzyżackie) i drewnianego (przede wszystkim dziedzictwo kulturowe Ziemi Słupskiej, Żuław, Kaszub i Kociewia).*

4. *Wspieranie działań edukacyjnych i promocyjnych oraz popularyzujących wiedzę o dziedzictwie kulturowym województwa pomorskiego – w szczególności:*

- *przygotowanie i organizacja konferencji naukowych,*
- *opracowanie i wydruk publikacji,*
- *organizacja konkursów,*
- *popularyzacja dobrych realizacji konserwatorskich i budowlanych przy zabytkach, popularyzacja dobrych praktyk projektowych przy zabytkach, a także zagospodarowaniu obszarów oraz terenów cennych kulturowo, przyrodniczo i krajobrazowo.*

5. *Wspieranie tworzenia oraz promocji produktów markowych i turystycznych województwa opartych na zasobach dziedzictwa kulturowego i przyrody.*

6. *Rozbudowa warstwy dziedzictwa kulturowego w ramach Systemu Informacji Przestrzennej.*

Szeroko pojęta polityka w dziedzinie opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego województwa pomorskiego będzie zmierzała między innymi do kreowania modelu odpowiedzialności za zasoby dziedzictwa kulturowego w regionie wśród mieszkańców oraz we władzach samorządowych.

W Programie Opieki nad Zabytkami Województwa Pomorskiego na lata 2007-2010 wymieniono szczególnie cenne obiekty województwa, wśród nich, z terenu gminy Chojnice znalazły się: kościół w Swornegaciach, dwór w Zbeninach oraz cmentarz ewangelicki w Ciechocinie.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Pomorskiego uchwalony w dniu 26 października 2009 r. Uchwałą nr 1004/XXXIX/09 Sejmiku Województwa Pomorskiego, przewiduje w systemie ochrony środowiska kulturowego, kierunki zagospodarowania przestrzennego, m. in.:

1) *Ochrona i odnowa charakterystycznych zasobów dziedzictwa kulturowego regionu, m.in.: układów urbanistycznych i ruralistycznych, zabytków wsi pomorskiej, dziedzictwa morskiego i rzeczno-egipskiego, dziedzictwa budownictwa ceglanego (przede wszystkim najstarsze kościoły i założenia klasztorne, zamki krzyżackie) i drewnianego (przede wszystkim dziedzictwo kulturowe Ziemi Słupskiej, Żuław, Powiśla, Kaszub i Kociewia), obiektów dziedzictwa obronnego i techniki (w tym systemów hydrotechnicznych), kultury materialnej portów morskich i rzecznych oraz wsi rybackich, materialnych relikwii dziedzictwa solidarnościowego, zespołów rezydencjalnych, zespołów zieleni urządzonej, wybitnych dóbr kultury współczesnej.*

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami należy do zadań własnych gminy zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt. 9. ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz. U. 1990 Nr 16 poz. 95). Zadania te są realizowane również w połączeniu z innymi zadaniami, zwłaszcza w sprawach ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody (art. 7 ust. 1 pkt. 9). Zadania w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego wykonywane są też w ramach właściwości rady gminy jakimi jest uchwalanie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (art. 18 ust. 2 pkt. 5).

Problematyka ochrony środowiska kulturowego uwzględniana jest w aktach stanowiących prawo miejscowe jakim są miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego sporządzane zgodnie z Ustawą z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. Nr 80 poz. 717). Dokumentem wyjściowym jest „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego”, które – nie będąc aktem prawnym nakreśla politykę przestrzenną gminy w zakresie zachowania i ochrony środowiska kulturowego. Bardziej szczegółowe ustalenia w zakresie ochrony środowiska kulturowego zawierają miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami⁴ rozszerza katalog form ochrony zabytków o ustalenia ochrony także w decyzji o ustaleniu inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Poza zabytkami nieruchomymi wpisanymi do rejestru, ich otoczeniem i parkami kulturowymi ochrona ta dotyczy **obiektów umieszczonych w gminnej ewidencji zabytków**. Gmina Chojnice posiada gminną ewidencję zabytków sporządzoną w 2009 r. (pozytywnie zaopiniowaną przez Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków pismem z dnia 7 czerwca 2010 r.), która zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami **jest podstawą do sporządzania programu opieki nad zabytkami**.

Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy wynikające z:

- a) dokumentów o charakterze strategicznym

⁴ Ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw, wchodząca w życie 5 czerwca 2010 r.

Dokumentem o charakterze strategicznym jest „**Strategia ekorozwoju gminy Chojnice**” przyjęta Uchwałą Nr XXIX/468/2002 Rady Gminy w Chojnicach z dnia 14 czerwca 2002 r. w sprawie: przyjęcia Strategii Gminy Chojnice do roku 2015 – w dokumencie tym nie określono zasad rozwoju związanych z dziedzictwem kulturowym gminy.

b) opracowań wyznaczających kierunki polityki przestrzennej gminy

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy

Aktualny dokument studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Chojnice został przyjęty uchwałą nr XXXII/418/98 Rady Gminy w Chojnicach z dnia 30 kwietnia 1998 r. (zmiany dot. wybranych fragmentów uchwalono w 2003, 2005, 2006, 2007, 2009 i 2010 r.).

W dokumencie tym przyjęte zostały strefy ochrony konserwatorskiej, którymi objęto szereg terenów i obiektów, m.in.: pałace, dworki z parkami, zespoły folwarczne, kościoły oraz cmentarze zamknięte i czynne, ze znaczącymi w miejscowej historii nagrobkami. Ustalono, że wszelka działalność projektowa i wykonawcza prowadzona w obrębie tych stref powinna być uzgadniana z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Ochroną konserwatorską objęto także takie obiekty jak: stare kaszubskie chaty, leśniczówka, młyn wodny, przydrożne kapliczki oraz historyczne układy zabudowy wsi.

W chwili sporządzania Programu Opieki nad Zabytkami trwają prace nad zmianą dokumentu studium, do sporządzania której przystąpiono Uchwałą Nr XVII/236/2004 Rady Gminy w Chojnicach z dnia 26 kwietnia 2004 r. Projekt zaktualizowanego studium uwzględnia gminną ewidencję zabytków sporządzoną przez gminę w 2009 r. i pozytywnie zaopiniowaną przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku (pismo znak: In.R. 4190-60/2877/2010 z dnia 7 czerwca 2010 r.).

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego obowiązujące w gminie Chojnice – terenów, na których znajdują się obiekty zabytkowe i stanowiska archeologiczne (wykaz w tabeli).

Ip.	uchwała Rady Gminy	obszar planu	ustanowiona ochrona
1.	Uchwała nr XLIII/553/2006 Rady Gminy w Chojnicach z dnia 14.09.2006 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu pod budowę obwodnicy miasta Chojnice	<ul style="list-style-type: none"> wyznacza się strefę ochrony konserwatorskiej stanowiska archeologicznego Nieżychowice 1 AZP (25-33) o granicach oznaczonych odpowiednio na rysunku planu. Dla strefy ochrony konserwatorskiej stanowiska archeologicznego obowiązuje uzyskanie odpowiedniej decyzji wojewódzkiego konserwatora zabytków dotyczącej zakresu i rodzaju wykonania niezbędnych badań archeologicznych wyznacza się strefę ochrony konserwatorskiej występowania obiektów archeologicznych o granicach oznaczonych odpowiednio na rysunku planu. Dla strefy ochrony konserwatorskiej występowania obiektów archeologicznych obowiązuje uzyskanie odpowiedniej decyzji wojewódzkiego konserwatora zabytków dotyczącej zakresu i rodzaju wykonania niezbędnych badań archeologicznych
2.	Uchwała nr XXVI/415/2001 Rady Gminy w Chojnicach z dnia 20.12.2001 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego pod zabudowę mieszkaniową, usługi i parking dz. nr 303/1 we wsi Lichnowy	nie ustanowiono ochrony budynku plebanii

3.	Uchwała nr XIV/223/2000 Rady Gminy w Chojnicach z dnia 21.06.2000 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów pod zabudowę mieszkaniową i usługi położonych na terenie gminy Chojnice	nie ustanowiono ochrony budynku domu kultury w Swornegaciach
4.	Uchwała nr XXV/273/97 Rady Gminy w Chojnicach z dnia 26.03.1997 r.	Zmiany na planie ogólnym zagospodarowania przestrzennego gminy Chojnice	Moszczenica, dz. 69/1: dworzec kolejowy – zmiana funkcji budynku stacyjnego na mieszkaniową – nie ustanowiono ochrony; dz. 148/1: „...położenie terenu w strefie „B’ ochrony konserwatorskiej obliguje inwestora do zachowania rygorów z niej wynikających, w skali nowej zabudowy...”. Raclawki, dz. 3: zmiana funkcji budynku stacyjnego na mieszkaniową – nie ustanowiono ochrony; Zbeniny: nie ustanowiono ochrony dawnego folwarku, możliwość przebudowy i modernizacji istniejącego obiektu i budowę nowych

Z powyższego zestawienia wynika, iż brak w gminie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego stanowiących ochronę obiektów lub terenów zabytkowych.

c) innych dokumentów

Plany Odnowy Miejscowości

Plan Odnowy Miejscowości jest dokumentem, którego opracowanie i uchwalenie stanowi m.in. niezbędny warunek ubiegania się o środki finansowe w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 – 2013. Dla terenu gminy Chojnice zostały uchwalone następujące plany odnowy:

- plan odnowy miejscowości Ogorzeliny (uchwała XXV/404/09 z dn. 09.06. 2009 r. Rady Gminy w Chojnicach)
- plan odnowy sołectwa Angowice (Uchwała Nr XXXVIII/488/2006 Rady Gminy w Chojnicach z dnia 5 kwietnia 2006 r.)
- plan odnowy sołectwa Chojniczki (Uchwała Nr XLIV/571/2006 Rady Gminy w Chojnicach z dnia 26 października 2006 r.)
- plan odnowy sołectwa Czartołomie-Jarcewo (Uchwała Nr IV/41/07 Rady Gminy w Chojnicach z dnia 26 lutego 2007 r.)
- plan odnowy sołectwa Krojnaty (Uchwała Nr XXXVIII/489/2006 Rady Gminy w Chojnicach z dnia 5 kwietnia 2006 r.)
- plan odnowy miejscowości Kłodawa (Uchwała Nr XXII/369/09 Rady Gminy w Chojnicach z dnia 25 marca 2009 r.)
- plan odnowy miejscowości Kruszka (Uchwała Nr XXII/368/09 Rady Gminy w Chojnicach z dnia 25 marca 2009 r.)
- plan odnowy miejscowości Gockowice – Objezierze (Uchwała Nr XIX/309/08 Rady Gminy w Chojnicach z dnia 27 listopada 2008 r.)
- plan odnowy sołectwa Pawłowo (Uchwała Nr V/64/07 Rady Gminy w Chojnicach z dnia 30 marca 2007 r.)
- plan odnowy sołectwa Nowa Cerkiew (Uchwała nr IV/40/07 Rady Gminy w Chojnicach z dnia 26 lutego 2007 r.)
- plan odnowy sołectwa Ostrowite ZR (Uchwała Nr XXXVIII/490/2006 Rady Gminy w Chojnicach z dnia 5 kwietnia 2006 r.)

Niektóre projekty zapisane w ww. planach odnowy wpisujące się w cele programu opieki, zostały zebrane w poniższej tabeli:

LP.	NAZWA PROJEKTU	SZACOWANA WARTOŚĆ
Plan odnowy miejscowości Ogorzeliny /uchwała XXV/404/09 z dn. 09.06. 2009 r. Rady Gminy w Chojnicach/		
1.	remont przydrożnych kapliczek i krzyży	2.500 zł /środki własne, PROW 2007-2013/
2.	folder o zabytkowym kościele parafialnym	1.000 zł /środki własne/
Plan odnowy sołectwa Angowice Uchwała Nr XXXVIII/488/2006 Rady Gminy w Chojnicach z dnia 5 kwietnia 2006 r.		
1.	renowacja zabytkowej dzwonnicy	5.000 zł
2.	Promocja lokalnej legendy	nie podano
3.	Promocja tradycji historycznej (dot. walk ułańskich – utworzenie pamiątkowej tablicy i wydanie folderu informacyjnego)	5.000 zł
Plan odnowy sołectwa Chojniczki Uchwała Nr XLIV/571/2006 Rady Gminy w Chojnicach z dnia 26 października 2006 r.		
1.	Rozpowszechnienie zdarzeń historycznych związanych z sołectwem	nie podano
2.	Wydanie folderu	1.000 zł /2007 r./
3.	Utworzenie strony internetowej dla sołectwa	1.000 zł /2007 r./
Plan odnowy sołectwa Czartołomie - Jarcewo /Uchwała IV/41/2007 z dn.26.02.2007 r. Rady Gminy Chojnice/		
1.	Budowa ścieżek rowerowych, oznaczenie szlaków turystycznych, tworzenie ścieżek ekologicznych	15.000 zł /2009 r./
2.	Budowa drogi rowerowo – pieszej Czartołomie – Jarcewo	160.000 zł /2010 r./
3.	Renowacja istniejących krzyży i kapliczek przydrożnych.	1.000 zł /2011 r./
4.	Wydanie historii wsi Czartołomia i Jarcewa	3.000 zł /2011 r./
5.	Wydanie folderów (w tym o florze i faunie sołectwa ze szczególnym uwzględnieniem zasobów przyrodniczych parków dworskich).	3.000 zł /2011 r./
6.	Postawienie tablic informacyjnych.	nie podano
7.	Utworzenie „Zielonej Szkoły”.	nie podano
Plan odnowy sołectwa Krojanty Uchwała Nr XXXVIII/489/2006 Rady Gminy w Chojnicach z dnia 5 kwietnia 2006 r.		
1.	Rozpowszechnienie zdarzeń historycznych związanych z Krojantami (Szarża pod Krojantami), wydanie folderu	nie podano
2.	Wydanie monografii o Krojantach	nie podano
Plan odnowy miejscowości Kruszką Uchwała Nr XXII/368/09 Rady Gminy w Chojnicach z dnia 25 marca 2009 r.		
1.	stworzenie miejsc zieleni na terenie wsi (w tym zagospodarowanie rekultywacja parku)	nie podano
2.	zagospodarowanie terenu przy stawie w Kruszcze	nie podano
3.	budowa ścieżek rowerowych	nie podano
4.	rozpowszechnienie zdarzeń historycznych związanych z sołectwem	nie podano
5.	wydanie folderu	nie podano
Plan odnowy miejscowości Gockowice - Objezierze Uchwała Nr XIX/309/08 z dnia 27 listopada 2008 r.		
1.	Renowacja przydrożnej figury oraz uporządkowanie cmentarza	6.000 zł / środki własne, PROW 2007-2013 (LEADER)
Plan odnowy sołectwa Pawłowo Uchwała Nr V/64/07 Rady Gminy w Chojnicach z dnia 30 marca 2007 r.		
1.	Wykonanie tablic informacyjnych	nie podano
2.	Założenie kroniki – historii sołectwa	nie podano
Plan odnowy sołectwa Nowa Cerkiew Uchwała nr IV/40/07 Rady Gminy w Chojnicach z dnia 26 lutego 2007 r.		
1.	rozpowszechnianie historii 18 Pułku Ułanów Pomorskich, która nierozdzielnie związana jest z naszym sołectwem i szkołą	nie podano
2.	rozpowszechnianie i zbieranie dowodów o kandydacie na Ołtarze ks. J. Mańkowskim zamordowanym w czasie wojny w 1939 r.	nie podano
3.	wykonanie tablicy informacyjnej przy zabytkowym kościele	nie podano
4.	rozwój agroturystyki	nie podano
5.	wydanie folderu o przyrodzie sołectwa i okolic	nie podano

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Zarys historii obszaru gminy

Północny obszar gminy Chojnice w XIII wieku stanowił zwarty kompleks leśny. Niewielkie siedliska ludzkie powstawały nad jeziorami, rzekami, czy strugami, natomiast grody obronne zakładano w miejscach obronnych z natury. Intensywny rozwój osadnictwa nastąpił tu dopiero w XVI wieku, kiedy to wskutek intensywnej trzebieży lasów powstawały polany śródleśne, a na nich siedziby ludzkie.

Natomiast południowa część gminy Chojnice – zwana później Kosznajderią – otoczona w XIII wieku zwartymi kompleksami leśnymi, prawdopodobnie przeżywała w tym czasie okres szybkiego rozwoju. Późniejsza kolonizacja krzyżacka na tym obszarze ograniczała się przede wszystkim do przekształcania zastanych już stosunków poprzez nadawanie po 1320 r. istniejącym już osadom prawa niemieckiego. Zatem ówczesne zmiany nie polegały głównie na zakładaniu nowych wsi – tych liczba była niewielka – ale na nadawaniu tym istniejącym nowego prawa (najczęściej chełmińskiego).

Kosznajderią nazwano obszar zmieniony wskutek napływu w XV w. ludności pochodzenia niemieckiego. Do wsi kosznajderskich na terenie gminy Chojnice należą: ANGOWICE (niem. *Henningsdorf*), CIECHOCIN (*Deutsch Cekzin*), COŁDANKI (*Zoldan*), DORĘGOWICE (*Döringsdorf*), GRANOWO (*Granau*), KAMIONKA (*Steinberg, Sterns*), LICHNOWY (*Lichthau*), MOSZCZENICA (*Mosnitz*), NIEŻYCHOWICE (*Schönfeld*), NOWY DWÓR (*Neuhof*), OGORZELINY (*Gersdorf*), OSTROWITE (*Osterwick*), SILNO (*Frankenhagen*), SŁAWĘCIN (*Schlagenthin*).

W połowie XV w. zakon krzyżacki starał się obsadzić spustoszone wsie czynszowe, które były jego własnością. Pierwsi nowi osadnicy zaczęli przybywać już w 1435 roku sprowadzeni prawdopodobnie przez proboszcza z Ostrowitego Jana Ossenbrugge (tj. z Osnabrück). Najprawdopodobniej koloniści pochodzili z okolic Osnabrück, jak proboszcz oraz kupiec chojnicki Jakub Ossenbrugge, który możliwe, iż również miał udział w sprowadzeniu osadników. Potomkowie tych właśnie osadników to mieszkańcy „wsi kosznajderskich”, którzy żyli tam do 1950 roku.

Obszar ten podlegał tym samym zmianom i wpływom co sąsiadujące z nim tereny, zatem przypuszcza się, iż wspólnota kosznajderska wykształciła się wskutek występowania czynników, tj. pochodzenie etniczne kolonizatorów i związane z nim zwyczaje oraz specyficzny język.

5.2.2. Krajobraz kulturowy

Obszar gminy rozciągający się w kierunku północ-południe warunkuje specyficzny charakter jej krajobrazu. W północnej części gminy dominują lasy przecinane łańcuchami jezior polodowcowych, licznymi rzekami i strumieniami (Brda, Zbrzyca, Chocina, Czerwona Struga). Walory przyrodnicze tego terenu pozwoliły na wyodrębnienie obszarów objętych różnymi formami ochrony prawnej. Najważniejszym z nich jest Park Narodowy „Bory Tucholskie”. Wykorzystując walory przyrodnicze i krajobrazowe, istotną rolę w gospodarce tej części gminy odgrywa działalność turystyczna. Do najważniejszych turystycznych wsi należy zaliczyć Charzykowy, Funkę, Bachorze i Swornegacie. Krajobraz tej części gminy składa się generalnie z dwóch monumentalnych form: wielkich jezior oraz ciągnących się kilometrami kompleksów leśnych. Dominującą rolę odgrywają wielkie wnętrza wodne jezior Charzykowskiego i Karasińskiego oraz znacznie mniejsze wnętrza krajobrazowe leśne, czy dolinne. Atrakcją estetyczno-krajobrazową są tu przejścia z trasy kameralnego, leśnego ciągu widokowego ku brzegowi jeziora i spojrzenie na nieogarnięte otwarcie widokowe jego wód.

Centralna część gminy związana jest z miastem Chojnice. Niektóre wsie stanowią niemalże część miasta, np. Topole i część Chojniczek. Inne zaś, w związku z budową obwodnicy Chojnic, zostały odcięte od miasta i ich powiązania komunikacyjne istotnie się zmieniły (np. Pawłówko, Chojnaty).

Południowa część to teren wysoczyzny morenowej. Gleby są tu bardzo urodzajne i już w średniowieczu rozwinęło się tu rolnictwo, które dominuje i obecnie. Krajobraz tej części gminy ma charakter wybitnie rolniczy (krajobraz upraw rolniczych, rolno-osadniczy). Znajdują się tu duże wsie, tj.: Ogorzeliny, Silno, Ostrowite, Lichnowy, Nowa Cerkiew i Sławęcin. Z uwagi na rozległe przedpola widokowe płaskiego terenu pól uprawnych, sylwety wsi charakteryzują się dużą czytelnością w krajobrazie. Najczęściej występującą dominantą w panoramach wsi jest wieża kościoła (np. panorama wsi Lichnowy). Nieodłącznym elementem krajobrazu wiejskiego, dopełniającym panoramy wsi są grupy zieleni wysokiej stanowiące najczęściej dawne parki dworskie, a także grupy zieleni towarzyszącej obiektom sakralnym.

5.2.3. Zabytki nieruchome

W gminie Chojnice znajduje się wiele obiektów o wysokich walorach zabytkowych, do nich należą zespoły sakralne: kościoły, kapliczki, plebanie, zespoły leśniczówek, zespoły dworsko – parkowe, zespoły zabudowy dworców kolejowych, całe zagrody z ciekawą architekturą budynków mieszkalnych i gospodarczych oraz wiele innych, które ilustruje ewidencja zabytków gminy Chojnice.

Podstawowym zasobem konserwatorskim określającym zasób zabytków nieruchomych architektury i budownictwa są **fiszki konserwatorskie**, czyli karty adresowe zabytków. Jest to zbiór zespołów i obiektów o wartościach zabytkowych. W ewidencji konserwatorskiej gminy Chojnice znajdują się 173 obiekty, z czego 35 obiektów już nie istnieje: zostały rozebrane lub całkowicie przebudowane⁵. Wśród obiektów znajdują się zarówno zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków jak i nie wpisane do rejestru.

❖ Załącznik – FISZKI KONSERWATORSKIE – zestawienie.

W ostatnim ćwierćwieczu wiele zabytkowych obiektów, ujętych w ewidencji konserwatorskiej, uległo zniszczeniu. Domy drewniane, tak charakterystyczne dla regionu chojnickiego stanowią obecnie niewielką część historycznej zabudowy gminy. Zachowała się natomiast wspaniała architektura murowana z cegły czerwonej i żółtej obiektów mieszkalnych, gospodarczych i przemysłowych. Różnorodne budynki mieszkalne od małych, przypominających dawne chaty drewniane, po okazałe domy jednorodzinne, a także często spotykane w południowej części gminy niewielkie kamienice o charakterze małomiasteczkowym. Na uwagę zasługują wspaniałe budynki gospodarcze z czerwonej cegły o bogato zdobionych ścianach. Zabudowania nieczynnych młynów, mleczarni czy gorzelni zasługują na natychmiastową pomoc, ponieważ większość z nich jest w bardzo złym stanie technicznym. Zespoły dworsko – parkowe również wymagają opieki, szczególnie parki, które są mocno zaniedbane.

Dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych oraz niektórych obiektów budowlanych i architektonicznych o wartościach kulturowych charakterystycznych dla krajobrazu gminy Chojnice wykonano karty ewidencyjne, tzw. „**Białe Karty**”. Białe karty posiada 45 obiektów gminy Chojnice.

Dla cmentarzy powstałych przed 1945 rokiem założono **karty ewidencyjne cmentarzy**. 21 cmentarzy gminy Chojnice posiada kartę w ewidencji konserwatorskiej.

❖ Załącznik – BIAŁE KARTY I KARTY CMENARZY – zestawienie.

⁵ Wg fiszek konserwatorskich: lustracja przeprowadzona była w 2002 r. oraz wg lustracji w 2009r. przez firmę DOM w Starogardzie Gdańskim

OBIEKTY I ZESPOŁY O DUŻYM ZNACZENIU DLA GMINY

Zespoły ruralistyczne:

Na terenie gminy Chojnice zlokalizowanych jest około 30 zespołów ruralistycznych oraz ponad 20 osad - w tym osady leśne, folwarczne i przemysłowe.

Do najcenniejszych zespołów ruralistycznych należą:

- zespoły ruralistyczne o cennym układzie i znacznym stopniu zachowania wartościowej struktury : Angowice, Ciechocin, Doręgowice, Granowo, Krojanty, Lichnowy, Moszczenica, Nowa Cerkiew, Ogorzeliny, Ostrowite, Silno, Sławęcín, Swornegacie
- zespoły ruralistyczne o zachowanym układzie i znacznym stopniu zachowania struktury: Kruszká, Lotyń, Niezychowice, Nowy Dwór, Pawłowo
- zespoły ruralistyczne o cennym, dobrze zachowanym układzie i znacznym stopniu przekształcenia (degradacji) struktury: Chojniczki, Raclawki, Zbeniny
- zespoły osad (folwarcznych i leśnych) o znacznym stopniu zachowania układu i wartościowej struktury: Chociński Młyn, Ciechocin (folwark), Chojnaty, Czartołómie, Jarcewo, Klosnowo (osada przemysłowa i leśna), Pawłówko
- zespoły ruralistyczne o zachowanych elementach układu i/lub struktury: Gockowice, Kłodawa, Objezierze
- zespoły ruralistyczne zdekomponowane: Jeziorki, Małe Swornegacie

Obiekty architektury i budownictwa

Obiekty sakralne

- kościoły katolickie: Ciechocin, Krojanty, Lichnowy, Moszczenica, Niezychowice, Nowa Cerkiew, Ogorzeliny, Ostrowite, Sławęcín, Swornegacie
- kapliczki: Angowice, Charzykowy, Ciechocin, Cołdanki, Gockowice, Granowo (2), Kłodawa, Kruszká, Lichnowy, Moszczenica, Nowa Cerkiew (2), Nowy Dwór, Ogorzeliny (2), Ostrowite, Sławęcín (2)
- dzwonnice: Angowice, Doręgowice
- kaplice grobowe: Jarcewo – Czartołómie, Ogorzeliny

Obiekty rezydencjonalne

Na terenie gminy Chojnice zlokalizowano 22 zespoły dworsko- parkowe, w tym:

- zespoły dworsko - parkowe zachowane: Chociński Młyn, Chojnaty, Ciechocin, Cołdanki, Czartołómie, Gockowice, Jarcewo, Krojanty, Kruszká, Lichnowy, Lotyń, Niezychowice, Objezierze, Ogorzeliny, Pawłowo, Pawłówko, Silno, Szlachetna Nowa Cerkiew, Topole.
- pozostałości zespołów dworsko – parkowych: Jeziorki, Raclawki, Sternowo, Zbeniny

Obiekty użyteczności publicznej

- szkoły (czynne i przekształcone): Angowice, Ciechocin, Charzykowy, Doręgowice, Gockowice, Krojanty, Kruszká, Lotyń, Małe Swornegacie, Moszczenica, Niezychowice, Nowy Dwór, Ostrowite, Silno

Zabytki techniki

- gorzelnie: Gockowice, Jarcewo, Jeziorki, Krojanty
- mleczarnie: Ogorzeliny, Silno
- młyny: Doręgowice, Ogorzeliny

- dworce kolejowe: Krojanty, Moszczenica, Powąłki, Raclawki, Silno

Cmentarze

Na terenie gminy Chojnice zachowało się 18 cmentarzy zabytkowych, znaczna część w bardzo złym stanie, w kilku przypadkach zachowały się tylko grupy zieleni pocmentarnej. W dobrym stanie są cmentarze przykościelne, a dwa z nich wpisane do rejestru zabytków (Ciechocin, Lichnowy).

- cmentarze rzymskokatolickie przykościelne: Ciechocin, Krojanty, Lichnowy, Niezychowice, Ogorzeliny, Ostrowite, Pawłowo, Sławęcín, Swornegacie

- cmentarze rzymskokatolickie: Angowice, Charzykowy, Jarcewo – Czartołomie, Nowa Cerkiew, Silno, Kopernica (nieczynny), Gockowice (nieczynny)

- cmentarze ewangelickie nieczynne: Chojniczki, Doręgowice, Powąłki

Zabytkowe zespoły zieleni

Zabytkowe zespoły zieleni to przede wszystkim parki w założeniach dworsko – parkowych, ogrody ozdobne w niewielkich zespołach folwarcznych, aleje wzdłuż dróg, zieleń cmentarna oraz zieleń wysoka związana z zabytkowymi siedliskami zagrodowymi.

W gminie Chojnice parki jako część zespołu dworsko – parkowego zachowały się w następujących miejscowościach: Chojnaty, Ciechocin, Córdanki, Czartołomie, Jarcewo, Krojanty, Kruszka, Lichnowy, Lotyń, Niezychowice, Objezierze, Pawłowo, Pawłówko, Silno, Szlachetna Nowa Cerkiew, Topole

- parki stanowiące pozostałość po założeniu dworsko – parkowym: Jeziorki, Raclawki, Zbeniny

Miejsca historyczne

W gminie Chojnice występują miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne w postaci tablic pamiątkowych poświęconych między innymi mieszkańcom wsi poległym podczas II wojny światowej, np. w Swornegaciach, czy w Nowym Dworze, tablic fundowanych z okazji rocznic istnienia wsi np. w Angowicach, czy tablic poświęconych pamięci wybitnych mieszkańców np. Nowodworskiego w Nowym Dworze, czy Łukowicza w Chojniczkach.

5.2.4. Zabytki ruchome

Do najcenniejszych zabytków ruchomych w gminie Chojnice należą obiekty stanowiące wyposażenie kościołów. 30 obiektów wpisano do rejestru zabytków, 70 obiektów ujęto w kartach ewidencyjnych zabytków ruchomych Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku – całość postulowana jest do wpisania do rejestru.

Zabytki ruchome postulowane do wpisania do rejestru zabytków na podstawie danych sporządzonych dnia 02.03.2010 r. w Dziale Zabytków Ruchomych Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Gdańsku przedstawiono w załączniku.

- ❖ Załącznik – WYKAZ ZABYTKÓW RUCHOMYCH POSTULOWANYCH DO WPISANIA DO REJESTRU ZABYTKÓW

5.2.5. Zabytki archeologiczne⁶

Dla terenu gminy Chojnice, nie wykonano archeologicznych zdjęć Polski, na podstawie których można by określić miejsca występowania potencjalnych stanowisk archeologicznych. Informacja na temat stanowisk na terenie gminy Chojnice pochodzi z penetracji terenu i obserwacji powierzchniowych oraz z prowadzonych prac wykopaliskowych. Zatem należy uznać, iż informacje te mogą nie być pełne i konieczne są dalsze badania środowiska archeologicznego w gminie.

Na terenie gminy Chojnice odkryte zostały obiekty archeologiczne niemal ze wszystkich epok i okresów pradziejów. Najstarsze obiekty pochodzące ze schyłku paleolitu i mezolitu pochodzą z rejonu Swornegaci i Zbrzycy, gdzie odkryte zostały pozostałości obozowisk ludności zbieracko-traperskiej z niezwykle bogatym materiałem zabytkowym, pozwalającym wyodrębnić tzw. kulturę chojnicko-pieńkowską. Młodsza epoka kamienia (neolit) reprezentowana jest tylko przez pojedyncze znaleziska, a pozostałości osad czekają na odkrycie. Epoka brązu, a praktycznie jej młodsza część, reprezentowana jest na stanowiskach wielokulturowych takich jak: Chojnaty, Ostrowite, czy Charzykowy. Wczesna epoka żelaza reprezentowana jest przez niezwykle interesujące cmentarzysko w Gockowicach częściowo przebadane wykopaliskowo. Z tego okresu czasu pochodzą groby skrzynkowe odkryte m.in. w Chojnatach na stanowisku nr 2 i wielu innych stanowiskach, które uległy zniszczeniu. Okres rzymski reprezentowany jest na stanowisku w Ostrowitem, na którym odkryto grób książęcy z końca II w. n.e. Z okresu rzymskiego pochodziły zaginione zabytki z Gockowic i odkryty w czasie przypadkowych prac ziemnych grób w Lotyniu. Okres średniowiecza to przede wszystkim niezwykle interesujące stanowiska w Ostrowitem i grodziska w Charzykowach i Kamionce.

Na terenie gminy Chojnice zinwentaryzowano 147 stanowisk archeologicznych, które podzielono na wymagające:

- bezwzględnej ochrony archeologicznej,
- nadzoru archeologicznego,
- informacji i monitoringu archeologicznego.

Poza tym miejscowości: Angowice, Charzykowy, Chojniczki, Jarcewo, Jeziorki, Klawkowo, Kłodawa, Krojanty, Lotyń, Moszczenica, Niezychowice, Nowa Cerkiew, Ogorzeliń, Ostrowite, Swornegacie i Zbeniny zostały nazwane historycznym centrum gminy – są to wsie o najstarszej chronologii w gminie. W tych miejscowościach występują liczne wartości architektoniczne, archeologiczne i krajobrazowe, które należy upowszechnić wśród lokalnych społeczności i można je wykorzystać w promocji gminy.

5.2.6. Dziedzictwo niematerialne

Niematerialne dziedzictwo kulturowe to kultywowanie oraz przekazywanie tradycyjnej kultury ludowej. Wpływ na różnorodność tej kultury na terenie gminy Chojnice miały przemiany społeczne, a także zróżnicowanie etniczne. Na niewielkiej przestrzeni przenikały się wpływy różnych grup ludnościowych. Dominowały dwie najstarsze grupy etniczne – Kaszubi w północnej części i Kosznejrzy (od XV w. do 1945 r.) w południowej części gminy. Od najdawniejszych czasów przenikały też od południa wpływy innych grup etnicznych – głównie Wielkopolan, Mazowszan i Kujawian, a od XIX wieku nasiliło się osadnictwo pruskie (majątki ziemskie w okolicach miasta Chojnice).

⁶ Informacje dotyczące archeologii, na podst. opracowania K. Walenty „Stanowiska archeologiczne na terenie gminy Chojnice” – w: „Studium walorów środowiska kulturowego i krajobrazu gminy Chojnice”, na potrzeby aktualizacji Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego gminy Chojnice, 2009 r.

Ślady kultury niematerialnej w/w grup zachowały się do chwili obecnej. Różnorodność kapliczek i krzyży przydrożnych, fundowanych przez różne grupy społeczne lub pojedyncze osoby, występują na całym obszarze gminy. Kapliczki i krzyże stawiane były najczęściej na krańcach wsi, w lasach na rozwidleniu dróg, a także w centralnej części wsi i ogródkach przydomowych. Dawniej pełniły rolę drogowskazu, z czasem fundowane były jako dziękczynne, chroniące przed czymś lub upamiętniające ważne wydarzenia. Tradycja miejsca krzyży i kapliczek jest tak silna, że po zniszczeniach wojennych odbudowywano je w tych samych miejscach np. krzyż dziękczynny lekarza Jana Łukowicza w okolicach Chojniczek na polanie leśnej zwanej Gwiazdą św. Huberta (krzyż i obelisk św. Huberta wzniesiono 1931 r., w czasie wojny zniszczony, w 1945 r. odbudowany).

Wielkim bogactwem kulturowym są miejsca pochówku. W przeważającej części gminy są to cmentarze katolickie przykościelne z zachowanymi nagrobkami dawnych jej mieszkańców. W miejscowościach, gdzie nie ma już kościoła czy kaplicy, pozostały ślady w postaci krzyży (Silno – cmentarz), czy dzwonnicy (Angowice i Doręgowice). Chronione są również pojedyncze grobowce dawnych właścicieli (Cotdanki – grobowiec rodziny Wolszlegierów, kaplica rodziny Prądzyńskich w Ogorzelinach, kaplica na cmentarzu w Jarcewie). Istniały również cmentarze ewangelickie w Chojniczkach, Kopernicy, Doręgowicach, Pawłówku i Powałkach – obecnie mało czytelne w terenie.

Mieszkańcy gminy Chojnice posiadają dużą samoświadomość etniczną i kulturową. Kaszubi zamieszkujący północną część gminy kontynuują tradycje swoich przodków między innymi poprzez propagowanie dawnej kultury. W miejscowości Swornegacie działa Kaszubski Dom Rękodziela Ludowego. Kultura Kaszub z terenu powiatu chojnickiego, jej dzieje, obyczaje, życie codzienne coraz częściej jest omawiana na konferencjach naukowych, przedstawiana w czasopiśmie ciągłym, czy monografiach poszczególnych wsi. Kultura niematerialna dawnych mieszkańców południowej części wsi – Kosznajdrów, doczekała się także bogatej literatury, bowiem tylko z opracowań badaczy możemy poznać dawne dzieje nieistniejącej grupy społecznej.

Na terenie gminy działa Muzeum Historyczno – Etnograficzne w Chojnicach, oddział w Silnie, Koło Haftu Kaszubskiego w Chojnicach oddział w Silnie, gdzie odbywają się kursy haftu. Organizowane są konkursy, wystawy dla pogłębienia wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego gminy Chojnice. W wielu wsiach istnieją tablice pamiątkowe poświęcone przodkom tej ziemi. W Swornegaciach tablica pamiątkowa poległych mieszkańców podczas II wojny światowej umieszczona jest na ścianie kościoła parafialnego. W Angowicach – tablica pamiątkowa ufundowana w 650 rocznicę powstania wsi (1357 – 2007). W Nowym Dworze – cmentarz poległych w czasie II wojny światowej, w centrum wsi – tablica pamiątkowa na ścianie budynku dawnej szkoły poświęcona kierownikowi T. Sękowskiemu – zginął w obozie Mathausen; przed budynkiem szkoły obelisk poświęcony Bartłomiejowi Nowodworskiemu (1544 – 1624) od mieszkańców wsi. Również nazwy ulic nawiązują do dawnych wydarzeń np. w Nowej Cerkwi i w Krojantach ul. 18 Pułku Ułanów Pomorskich.

Dziedzictwo kulturowe w sferze kultury niematerialnej w gminie Chojnice jest niezwykle bogate, wiele jeszcze ciekawych historii oczekuje na zbadanie i opracowanie.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Obiekt zabytkowy do rejestru zabytków wpisuje Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków, wydając decyzję administracyjną. Do rejestru wpisane może zostać także otoczenie zabytku, nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna. Wpis do rejestru może nastąpić z urzędu bądź na wniosek właściciela lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy (art.10 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Urząd Pomorskiego Konserwatora Wojewódzkiego prowadzi rejestr dla:

- zabytków nieruchomych (są to zabytki architektury i budownictwa w tym techniki, inżynierii),
- zabytków ruchomych (dzieła sztuki, rzemiosła, zabytki techniki),
- zabytków archeologicznych, nieruchomych (ruchome znajdują się w inwentarzach muzealnych).

Z terenu gminy Chojnice, w rejestrze zabytków znajduje się 16 zabytków nieruchomych oraz 30 zabytków ruchomych (wykazy poniżej). Brak natomiast nieruchomych zabytków archeologicznych.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY CHOJNICE NA LATA 2010 – 2014

Wykaz obiektów gminy Chojnice wpisanych do REJESTRU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO										
lp.	nr rejestru zabytków województwa pomorskiego	nr dawnego rejestru zabytków	organ wpisujący do rejestru zabytków	data wpisu do rejestru zabytków	uwagi	obiekt	adres	nr	miejsowość	gmina
1.	2	30	Wojewoda Pomorski	1929-11-30	dawny rejestr zabytków woj.bydgoskiego- nr 30 (d.sygnatura I.E.25177/29)	kościół filialny p.w. Św. Bartłomieja	Moszczenica		Moszczenica	Chojnice
2.	3	31	Wojewoda Pomorski	1929-11-30	dawny rejestr zabytków woj.bydgoskiego-nr 31 (d. sygnatura I.E.25186/29)	kościół parafialny p.w.Podwyższenia Św.Krzyża	Ogorzeliny		Ogorzeliny	Chojnice
3.	9	166	Konserwator Poznański i Pomorski	1936-07-13	dawny rejestr zabytków woj.bydgoskiego- nr 166 (d.sygnatura KOK/5/15)	kościół parafialny p.w. Św.Jakuba Apostoła	Ostrowite		Ostrowite	Chojnice
4.	38	292	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Bydgoszczy	1954-01-08	dawny rejestr zabytków woj.bydgoskiego - nr 292	chata	Silno	44	Silno	Chojnice
5.	84	393	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Bydgoszczy	1957-11-30	dawny rejestr zabytków woj. bydgoskiego -nr 393	chata	Moszczenica	31 (d.15)	Moszczenica	Chojnice
6.	1045	128	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Bydgoszczy	1983-12-15	dawny rejestr zabytków woj. bydgoskiego - 128	zespół dworsko-parkowy (dwór, park)	Szlachetna Nowa Cerkiew		Szlachetna Nowa Cerkiew	Chojnice
7.	1080	164	Wojewódzki Konserwator	1985-01-15	dawny rejestr zabytków woj.bydgoskiego - nr	zespół dworsko-parkowy	Główna	118 c	Silno	Chojnice

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY CHOJNICE NA LATA 2010 – 2014

			Zabytków w Bydgoszczy		164	(dwór, park)				
8.	1354	271/1-2	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Bydgoszczy	1991-09-09	dawny rejestr zabytków woj.bydgoskiego - nr 271/1-2	zespół kościoła filialnego p.w. Św. Marcina: /kościół; cmentarz/	Ciechocin		Ciechocin	Chojnice
9.	1606	474/1-2	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Bydgoszczy	1996-08-30	dawny rejestr zabytków woj.bydgoskiego -nr 474/1-2	zespół dworsko-parkowy /dwór, park/	Zbeniny		Zbeniny	Chojnice
10	1621	482/1	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Bydgoszczy	1997-03-03	dawny rejestr zabytków woj.bydgoskiego - nr 482/1	kościół parafialny p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP	18 Pułku Ułanów Pomorskich	44	Krojanty	Chojnice
11	1641	493/1	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Bydgoszczy	1997-08-22	dawny rejestr zabytków woj.bydgoskiego - nr 493/1	kościół parafialny p.w. Św. Marii Magdaleny	Nowa Cerkiew		Nowa Cerkiew	Chojnice
12	1677	513/1	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Bydgoszczy	1998-11-09	dawny rejestr zabytków woj.bydgoskiego - nr 513/1	kościół parafialny p.w. Św. Barbary	Swornegacie		Swornegacie	Chojnice
13	1680	515/1-2	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Bydgoszczy	1998-12-16	dawny rejestr zabytków woj.bydgoskiego - nr 515/1-2	zespół dworsko-parkowy /dwór, park/	Czarłotomie		Czarłotomie	Chojnice
14	1681	230/1-7	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Bydgoszczy	1987-06-10	dawny rejestr zabytków woj.bydgoskiego - nr 230/1-7	zespół dworsko-parkowy z folwarkiem /dwór, park, gorzelnia, dwie obory, stodoła, stajnia/	Jarcewo		Jarcewo	Chojnice

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY CHOJNICE NA LATA 2010 – 2014

15	1682	129	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Bydgoszczy	1984-12-15	dawny rejestr zabytków woj.bydgoskiego - nr 129	zespół dworsko-parkowy /dwór,park/	Krojanty		Krojanty	Chojnice
16	1843		Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku	2009-01-13		zespół kościoła parafialnego rzymskokatolickiego p.w. Św.Jadwigi Śląskiej wraz z cmentarzem przykościelnym , murem ceglano-kamiennym otaczającym cmentarz, zachowanymi płytami i krzyżami nagrobnymi i znajdującym się na cmentarzu starodrzewem oraz częścią działki , na której położone są w.w. zabytki	Szkolna d.Rybacka	3	Lichnowy	Chojnice

Stan na 27.11.2009 r.

Źródło: POMORSKI WOJEWÓDZKI KONSERWATOR ZABYTKÓW W GDAŃSKU,
<http://www.ochronazabytkow.gda.pl>

Wykaz obiektów gminy Chojnice wpisanych do REJESTRU ZABYTKÓW RUCHOMYCH WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO				
I.p.	miejsowość – miejsce przechowywania obiektów zabytkowych	obiekt	nr rej.	data wpisu
1.	Ciechocin - kościół filialny p.w. św. Marcina	ołtarz główny, barok, ok. 1700 r.	B-448	21.01.2010 r.
2.	Ciechocin - kościół filialny p.w. św. Marcina	ambona, klasycyzm, 1 poł. XIX w.	B-448	21.01.2010 r.
3.	Ciechocin - kościół filialny p.w. św. Marcina	krucyfiks, barok, XVIII w.	B-448	21.01.2010 r.
4.	Ciechocin - kościół filialny p.w. św. Marcina	prospekt organowy, neoklasycyzm, 1911 r.	B-448	21.01.2010 r.
5.	Ciechocin - kościół filialny p.w. św. Marcina	feretron, neobarok, k. XIX w.	B-448	21.01.2010 r.
6.	Ciechocin - kościół filialny p.w. św. Marcina	dzwon duży i dwie sygnaturki, 1843 r.	B-448	21.01.2010 r.
7.	Nowa Cerkiew, kościół p.w. Marii Magdaleny	ołtarz główny, barok, pocz. XVIII w.	B-365	09.12.2005 r.
8.	Nowa Cerkiew, kościół p.w. Marii Magdaleny	ołtarz główny, rzeźba – św. Andrzej, pocz. XVIII w.	B-365	09.12.2005 r.
9.	Nowa Cerkiew, kościół p.w. Marii Magdaleny	ołtarz główny, rzeźba – św. Jan Ewangelista, pocz. XVIII w.	B-365	09.12.2005 r.
10.	Nowa Cerkiew, kościół p.w. Marii Magdaleny	ołtarz główny, obraz- św. Maria Magdalena, pocz. XVIII w.	B-365	09.12.2005 r.
11.	Nowa Cerkiew, kościół p.w. Marii Magdaleny	ołtarz główny, obraz- św. Antoni z Dzieciątkiem, pocz. XVIII w.	B-365	09.12.2005 r.
12.	Nowa Cerkiew, kościół p.w. Marii Magdaleny	ołtarz boczny (lewy), rokoko, pocz. XVIII w.	B-365	09.12.2005 r.
13.	Nowa Cerkiew, kościół p.w. Marii Magdaleny	ołtarz boczny (lewy), obraz ludowy- św. Wawrzyniec, barok	B-365	09.12.2005 r.
14.	Nowa Cerkiew, kościół p.w. Marii Magdaleny	ołtarz boczny (prawy), rokoko, 3 ćw. XVIII w.	B-365	09.12.2005 r.
15.	Nowa Cerkiew, kościół p.w. Marii Magdaleny	ołtarz boczny (prawy), obraz – Koronacja Matki Boskiej, barok, 2 poł. XVIII w.	B-365	09.12.2005 r.
16.	Nowa Cerkiew, kościół p.w. Marii Magdaleny	zwieńczenie ołtarza bocznego (prawy), rokoko, 3 ćw. XVIII w.	B-398	27.08.2007 r.
17.	Nowa Cerkiew, kościół p.w. Marii Magdaleny	ołtarz boczny (prawy), obraz- św. Teresa, XIX/XX w.	B-398	27.08.2007 r.
18.	Nowa Cerkiew, kościół p.w. Marii Magdaleny	feretron – obraz z ramą, neorokoko, 2 poł. XIX w.	B-398	27.08.2007 r.
19.	Nowa Cerkiew, kościół p.w. Marii Magdaleny	feretron – obraz z ramą, neorokoko, poł. XIX w.	B-398	27.08.2007 r.
20.	Nowa Cerkiew, kościół p.w. Marii Magdaleny	prospekt organowy wraz z instrumentem muzycznym, neobarok, 1915 r.	B-60-1	30.09.1998 r.
21.	Ogorzeliny, kościół parafialny p.w. św. Krzyża	ołtarz główny, neobarok, 1 poł. XIX w.	B-360	19.05.2005 r.
22.	Ogorzeliny, kościół parafialny p.w. św. Krzyża	ołtarz główny, płaskorzeźba- św. Maria Magdalena, XIX w.	B-360	19.05.2005 r.
23.	Ogorzeliny, kościół parafialny p.w. św. Krzyża	ołtarz główny, rzeźba- Chrystus Ukrzyżowany, ok. poł. XVIII w.	B-360	19.05.2005 r.
24.	Ogorzeliny, kościół parafialny p.w. św. Krzyża	ołtarz główny, rzeźba – św. Jan Ewangelista, XVIII w.	B-360	19.05.2005 r.
25.	Ogorzeliny, kościół parafialny p.w. św. Krzyża	ołtarz główny, rzeźba – Matka Boska Bolesna, XVIII w.	B-360	19.05.2005 r.
26.	Ogorzeliny, kościół parafialny p.w. św. Krzyża	ambona, barok, k. XVII w.	B-360	19.05.2005 r.
27.	Ogorzeliny, kościół parafialny p.w. św. Krzyża	feretron (owalny z obrazami), 2 poł. XIX w.	B-360	19.05.2005 r.
28.	Ostrowite, kościół parafialny p.w. św. Jakuba Apostoła	ołtarz boczny p.w. Ukrzyżowania, rokoko, ok. 1750 r.	B-390	01.02.2007 r.
29.	Ostrowite, kościół parafialny p.w. św. Jakuba Apostoła	ołtarz boczny p.w. św. Jakuba, rokoko, ok. 1750 r.	B-390	01.02.2007 r.
30.	Ostrowite, kościół parafialny p.w. św. Jakuba Apostoła	prospekt organowy wraz z instrumentem muzycznym, eklektyzm, l.80. XIX w.	B-404	17.10.2007 r.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Ewidencję zabytków stanowią zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków, zabytki nieruchome nie wpisane do rejestru zabytków oraz parki kulturowe.

Ewidencję zabytków na terenie gminy prowadzi wójt w formie zbioru kart adresowych zabytków (art. 22 ust. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Ewidencję zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków w formie kart ewidencyjnych (art. 22 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). W skład wojewódzkiej ewidencji zabytków wchodzi zabytki ujęte w gminnych ewidencjach zabytków.

Obok zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia oraz parków kulturowych, **ochronę zabytków objętych gminną ewidencją uwzględnia się w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego** (art.19 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami), a także w **decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego** (art. 19 ust. 1a⁷).

Obiekty i obszary ujęte w gminnej ewidencji zabytków, wg Prawa budowlanego wymagają pozwolenia na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydanego w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39 ust. 3⁸).

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami **gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programu opieki nad zabytkami**. Rozpoznanie zasobów, stanu zachowania obiektów zabytkowych pozwala na wskazanie zagrożeń oraz sposobów reagowania w celu ochrony i powstrzymania degradacji zewidencjonowanych zabytków oraz ich otoczenia. Dlatego obiekty te zostają ujęte w programach opieki oraz wskazane do ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami uwzględnia się zarówno w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, jak i w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego (art. 19 ust. 2).

Ewidencja zabytków gminy Chojnice obejmuje **371 obiektów**. Są to zespoły sakralne: kościoły, kapliczki, plebanie, zespoły leśniczówek, zespoły dworsko – parkowe, zespoły zabudowy dworców kolejowych całe zagrody z ciekawą architekturą budynków mieszkalnych i gospodarczych oraz wiele innych.

Poniższa tabela przedstawia ilość zewidencjonowanych obiektów zabytkowych w poszczególnych miejscowościach.

L.P.	OBRĘB	ILOŚĆ OBIEKTÓW ZABYTKOWYCH
1.	Angowice	14
2.	Bachorze	5
3.	Charzykowy	11
4.	Chociński Młyn	8
5.	Chojnaty	2
6.	Chojniczki	4
7.	Ciechocin	7
8.	Cołdanki	5
9.	Czarłomie	6
10.	Doręgowice	16

⁷ wprowadzony ustawą z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw – Dz.U. z 2010 r. Nr 75 poz. 474, weszła w życie 05.06.2010 r.

⁸ zmieniony ustawą j.w.

11.	Drzewicz	3
12.	Funka	3
13.	Gockowice	5
14.	Granowo	8
15.	Jarcewo	15
16.	Jeziorki	7
17.	Kamionka - Swornegacie	1
18.	Kamionka	2
19.	Klawkowo	4
20.	Kłosnowo	11
21.	Kłodawa	14
22.	Kokoszka	1
23.	Krojanty	10
24.	Kruszka	6
25.	Lichnowy	22
26.	Lotyń	4
27.	Małe Swornegacie	2
28.	Moszczenica	12
29.	Nieżychowice	10
30.	Nowa Cerkiew	15
31.	Nowy Dwór	8
32.	Objezierze	2
33.	Ogorzeliny	22
34.	Ostrowite	26
35.	Pawłowo	3
36.	Pawłówko	3
37.	Powałki	9
38.	Raławki	7
39.	Silno	16
40.	Sławęcin	12
41.	Stary Młyn	2
42.	Sternowo	4
43.	Swornegacie	12
44.	Szlachetna Nowa Cerkiew	2
45.	Topole	2
46.	Wączos	5
47.	Zbeniny	3

Szczegółowy wykaz obiektów znajdujących się w ewidencji zabytków stanowi załącznik nr 4.

❖ Załącznik – WYKAZ OBIEKTÓW GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Podsumowując analizę dziedzictwa kulturowego gminy Chojnice należy wskazać elementy charakterystyczne dla obszaru gminy, wyróżniające ją na tle innych w regionie.

Na terenie gminy wyróżniają się obszary ukazujące charakterystyczny krajobraz kulturowy gminy. Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami „...*rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć **park kulturowy** w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej...*”.

Obszary ukazujące szczególnie wartościowy krajobraz kulturowy gminy Chojnice to:

- osada Chociński Młyn tworząca zespół trzech różnych elementów zabudowy: dużego, domu drewnianego (dom młynarza), bardzo skromnych domków drewnianych pracowników leśnych i okazałego budynku murowanego – dworu z XVIII wieku.

- osada Klosnowo – założona w XIX wieku jako leśna i przemysłowa, usytuowana po obu stronach torów kolejowych. W części zachodniej znajduje się osada przemysłowa – wyłuszczenia nasion z niewielkim osiedlem mieszkaniowym pracowników zakładu. W części wschodniej osada leśna – siedziba leśnictwa i domu wielorodzinnego robotników leśnych.

Za szczególnie wartościowe wśród obiektów nieruchomości, umieszczonych w ewidencji zabytków gminy Chojnice uznano pojedyncze obiekty bądź całe zespoły, które postanowiono zaproponować do **ochrony przez wpis do rejestru**. Wśród tych obiektów najwięcej jest zespołów dworsko-parkowych (lub ich pozostałości), charakterystycznych dla folwarcznego krajobrazu gminy. Za ważne uznano także objęcie ochroną cmentarzy przykościelnych ogrodzonych murami przy kościołach wpisanych do rejestru jako same budynki.

OBIEKTY POSTULOWANE DO WPISANIA DO REJESTRU ZABYTKÓW				
lp.	adres	obiekt	czas powstania	własność
1.	Angowice	dzwonnica	1900 r.	państwowa
2.	Charzykowy, ul. Długa	kapliczka	ok. 1900 r.	gminna
3.	Chociński Młyn nr 6	dwór	poł. XIX w.	państwowa
4.	Chociński Młyn nr 5	budynek mieszkalny w zespole młyna	2 poł. XIX W.; 1926 R.; 1972 R.	prywatna
5.	Chojnaty	dwór z parkiem dworskim	4 ćw. XIX w., 3 ćw. XX w.	państwowa
6.	Ciechocin nr 56	zespół folwarczny: budynek mieszkalny, budynek gospodarczy, park, mur ceglany	XIX/XX w., l. 20. XX w.	prywatna, gminna
7.	Ciechocin nr 50	budynek mieszkalny	ok. 1900 r.	prywatna
8.	Cołdanki nr 3	dwór z parkiem	k. XIX w., 3 ćw. XX w., 2005 r.	gminna
9.	Doręgowice nr 30	budynek mieszkalny	3 ćw. XIX w.	prywatna
10.	Doręgowice	dzwonnica	l. 10.-20. XX w.	gminna
11.	Jarcewo - Czartołomie	kaplica cmentarna, cmentarz	pocz. XX w.	państwowa
12.	Jeziorki	budynek gorzelnii z dawnego zespołu folwarcznego, park dworski	4 ćw. XIX w.	nieustalona
13.	Klosnowo nr 1	budynek przemysłowy wyłuszczeni nasion, garaż w zespole	1913 r.	państwowa
14.	Kłodawa nr 32	budynek mieszkalny	ok.1900 r.; 2009 r.	prywatna
15.	Kruszka nr 16	zespół dworsko – parkowy: dwór i park	XIX/XX w., 1963 r.	prywatna, gminna
16.	Lichnowy, ul. Parkowa nr 7	zespół dworsko – parkowy: dwór, park	poł. XIXw., XIX/XX w.	prywatna, państwowa
17.	Lichnowy, ul. Szkolna nr 2	budynek gospodarczy	k. XIX w.	prywatna
18.	Lotyń	zespół dworsko – parkowy: dwór, park	XVIII/XIX w., 2 ćw. XIX w.	prywatna
19.	Moszczenica	cmentarz przykościelny, mur	XVI w., pocz. XIX	kościelna

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY CHOJNICE NA LATA 2010 – 2014

		kamienny cmentarny	w.	
20.	Moszczenica nr 41	budynek mieszkalny	3 ćw. XIX w.	prywatna
21.	Nieżychowice	kościół, cmentarz, mur kamienny cmentarny	1581 r., pocz. XIX w., 1983 r.	kościelna
22.	Nieżychowice	pałac z dwiema oficynami	pocz. XIX w., 1915 r., 1969 r.	państwowa
23.	Nowa Cerkiew, ul. 18 Pułku Ułanów Pomorskich 32	budynek mieszkalny	poł XIX w.	prywatna
24.	Nowa Cerkiew, ul. 18 Pułku Ułanów Pomorskich 30	budynek mieszkalny	poł XIX w.	prywatna
25.	Ogorzeliny - cmentarz	kaplica grobowa rodziny Prądyńskich	1823 r.	kościelna
26.	Ogorzeliny, ul. Stary dwór nr 6	zespół folwarczny: dwór, dwa budynki gospodarcze	XVIII w., 3 ćw. XIX w., pocz. XX w.	prywatna
27.	Ogorzeliny	zespół budynków młyna	1919 r.	prywatna
28.	Ostrowite	cmentarz przykościelny, mur ceglany, starodrzew	2 ćw. XIX w.	kościelna
29.	Ostrowite, ul. Szkolna nr 12 - 14	budynek mieszkalny	1 ćw. XX w.	prywatna, państwowa
30.	Ostrowite, ul. Szkolna nr 16 - 18	budynek mieszkalny	1 ćw. XX w.	prywatna
31.	Ostrowite, ul. Główna nr 17 - 19	budynek mieszkalny	I. 10-20 XX w.	prywatna
32.	Ostrowite, ul. Główna nr 29	budynek mieszkalny	1 ćw. XX w.	prywatna
33.	Pawłówko	zespół dworsko – parkowy; dwór, park	pocz. XX w.	prywatna
34.	Pawłowo	zespół dworsko – parkowy: dwór, park	relikty z 1 poł. XIX w., k. XIX w.	prywatna
35.	Powałki, ul. Kościerska nr 2	budynek mieszkalny / drewniany	k. XIX w.	prywatna
36.	Raclawki	park dworski, krajobrazowy	XIX w.	nieustalona
37.	Silno	cmentarz, mur cmentarny	XIV w., XIX w.	kościelna
38.	Sławęcín	kościół p.w. św. Katarzyny wraz z cmentarzem przykościelnym i murem kamiennym	XVI w., 1743 r., 2003 r. – remont dachu	kościelna
39.	Swornegacie, ul. Mestwina nr 5	budynek mieszkalny	k. XIX w.	prywatna
40.	Swornegacie, ul. Międzymostowa nr 2	budynek mieszkalny	1 ćw. XX w.	prywatna
41.	Topole	zespół dworsko – parkowy: dwór, park	XIX/XX w.	prywatna
42.	Wączas nr 8	zagroda: budynek mieszkalny, inwentarski, stodoła	4 ćw. XIX w.	prywatna

Wśród stanowisk archeologicznych zinwentaryzowanych na terenie gminy bezwzględnej ochronie powinny podlegać: cmentarzysko w Gockowicach, wielokulturowa osada w Ostrowitem i osada na wyspie w Ostrowitem, a także grodziska w Charzykowach i Kamionce – na tych stanowiskach wszelkie prace ziemne powinny być poprzedzone badaniami wykopaliskowymi tak jak to miało miejsce na trasie obwodnicy Chojnic, podczas jej budowy. Stanowiska te proponuje się wpisać do rejestru zabytków archeologicznych.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Analiza SWOT jest podstawowym i powszechnie stosowanym narzędziem diagnostycznym w opracowaniach o charakterze strategicznym. Nazwa metody pochodzi od angielskich słów: *Strengths* – oznaczające: silne strony, *Weaknesses* – słabe strony, *Opportunities* – szanse, oraz *Threats* – zagrożenia.

Analiza SWOT jest podstawą dla wyznaczenia priorytetów programu oraz w konsekwencji szczegółowych zadań.

SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> o Walory krajobrazowe i przestrzenne gminy – naturalny podział gminy na część przyrodniczo-turystyczną oraz rolno-osadniczą, o Występowanie na obszarze gminy zabytków znaczących dla środowiska kulturowego województwa: 16 obiektów i zespołów wpisanych do rejestru zabytków; 3 obiekty wymienione w Programie opieki nad zabytkami województwa Pomorskiego), o Duża ilość obiektów zabytkowych – ponad 370 obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków, o Duża ilość zespołów dworsko-parkowych i folwarcznych – zachowanych lub ich pozostałości, o Zachowane zabytki budownictwa i formy zagospodarowania przestrzennego związanego z majątkami ziemskimi a determinującymi charakter tradycyjnego krajobrazu kulturowego i przyrodniczo-kulturowego (folwarki, parki, aleje), o Znaczny zasób zabytków związanych z zarządzaniem gospodarką leśną: szczególnie w północnej części gminy, o Występowanie kościołów i znacznej ilości pozostałości w terenie po cmentarzach stanowiących świadectwo nawarstwień kultur i narodów 	<ul style="list-style-type: none"> o Niewiele obiektów wpisanych do rejestru zabytków (16 obiektów) w stosunku do zachowanego zasobu obiektów zabytkowych, o Zły stan techniczny znacznej części obiektów zabytkowych – zwłaszcza zespołów dworsko-parkowych i folwarcznych, cmentarzy, zabytków postindustrialnych i związanych z produkcją rolną, o Brak środków finansowych na konserwację i rewaloryzację obiektów zabytkowych i trudność pozyskiwania tych środków dla obiektów nie wpisanych do rejestru, o Tendencja do niekorzystnego przekształcania zabudowy historycznych wsi i zespołów podworskich a szczególnie ich otoczenia przez wprowadzanie nowej zabudowy, nie liczącej się z lokalną tradycją, architekturą i historycznymi uwarunkowaniami, o Zanikanie tradycyjnej sztuki budowlanej i form budowlanych oraz stosowania tradycyjnych materiałów.

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> ○ Możliwość wykorzystania obiektów zabytkowych występujących w zespołach przestrzennych, ○ Pomysły na promocję miejscowości / sołectw przy wykorzystaniu dziedzictwa kulturowego ujęte w planach odnowy miejscowości / sołectw, ○ Zainteresowanie części właścicieli obiektów zabytkowych ochroną pracami konserwatorskimi, ○ Rosnąca rola samorządu poprzez włączenie ochrony zabytków w sferę rozwoju regionalnego i gminnego, ○ Możliwość finansowania prac konserwatorskich i remontowych obiektów zabytkowych ze środków finansowych pochodzących z różnych źródeł: państwowe, samorządowe, prywatne, wyznaniowe, środki UE i in. ○ Uwzględnianie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego w programach, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, planach rozwoju oraz planach zagospodarowania przestrzennego, ○ Rozwój i wzrost znaczenia inicjatyw lokalnych i organizacji pozarządowych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego ○ Promocja przykładów dobrej architektury kontynuującej miejscową regionalną tradycję budowlaną, ○ Edukacja w dziedzinie zarządzania dziedzictwem kulturowym, ○ Rozwój edukacji i podnoszenie poziomu świadomości tożsamości kulturowej – regionalnej i miejscowej – wśród dzieci, młodzieży i lokalnej społeczności. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Brak wiedzy i świadomości właścicieli i użytkowników o walorach i znaczeniu obiektów zabytkowych przy niedostatku mechanizmów promujących, ○ Pogarszający się stan techniczny tkanki zabytkowej spowodowany niewłaściwym użytkowaniem, dowolnym przekształcaniem a niejednokrotnie celowym niszczeniem obiektów i zespołów zabudowy, ○ Brak funkcji wielu obiektów zabytkowych, szczególnie przemysłowych oraz w zespołach popegeerowskich, ○ Brak środków na skuteczną ochronę i zabezpieczenie zabytków, ○ Niewłaściwe prowadzenie prac projektowych, budowlanych i konserwatorskich, niezgodnie ze sztuką budowlaną i konserwatorską prowadzące do niekorzystnych przekształceń obiektów zabytkowych i ich zewnętrznego wyglądu, ○ Presja inwestycyjna na obszarach historycznych zespołów wiejskich i zespołów pofolwarcznych (oraz popegeerowskich) ingerująca w historyczny układ i substancję zabytkową, ○ Presja inwestycyjna polegająca na lokalizowaniu zespołów współczesnej zabudowy mieszkalnej i innej w bezpośrednim sąsiedztwie obszarów cennych kulturowo i krajobrazowo, ○ Występowanie współwłasności oraz dokonywanie wtórnych podziałów i parcelacji obiektów i zespołów zabytkowych, ○ Klęski żywiołowe i zdarzenia losowe, ○ Dalsza degradacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych, np. dawnych dworców kolejowych, młynów, etc.

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

7.1. Priorytety programu opieki

Uwzględniając cele wymienione w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określono priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami sformułowane w perspektywie wieloletniej:

Priorytet I: BADANIE I DOKUMENTACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ORAZ PROMOCJA I EDUKACJA SŁUŻĄCA BUDOWANIU TOŻSAMOŚCI GMINY

Priorytet II: REWALORYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO JAKO ELEMENT ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO GMINY

Priorytet III: OCHRONA I ŚWIADOME KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO

7.2. Kierunki działań i zadania programu opieki w ramach poszczególnych priorytetów

Dla realizacji wyznaczonych priorytetów określa się długofalowe kierunki działań oraz wskazuje się zadania w ramach przyjętych kierunków działań.

Priorytet I: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości gminy	
Kierunki działań	Zadania
Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	<ul style="list-style-type: none"> Opracowanie – w oparciu o gminną ewidencję zabytków – elektronicznej bazy danych „Zabytki gminy Chojnice” i udostępnienie jej na stronie internetowej gminy opracowanie mapy zabytków gminy, jako atrakcyjnej graficznie formy promocji ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego rejestrwanie fotograficzne stanu zabytków – co 2 lata przygotowanie inwentaryzacji fotograficznej zabytkowych cmentarzy i nagrobków oraz kapliczek i krzyży przydrożnych powiadomienie właścicieli obiektów o ujęciu ich obiektów w gminnej ewidencji zabytków i wskazanie im wartości i elementów, które winny podlegać ochronie
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym	<ul style="list-style-type: none"> opracowanie ścieżek turystyczno-edukacyjnych po najciekawszych zabytkach gminy (z punktami widokowymi) opracowanie folderów poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy, dotyczących np. poszczególnych miejscowości, tematycznych (np. dwory gminy Chojnice), etc. konkursy na szczeblu szkoły, miejscowości, gminy – plastyczne, fotograficzne, historyczne, internetowe zagadki: gdzie się znajduje obiekt ze zdjęcia...? (zdjęcia historyczne, fragmenty obiektów, etc.), w tym kontynuacja corocznych konkursów fotograficznych z kategorią: „Dziedzictwo kulturowe”

	<ul style="list-style-type: none"> • włączenie tematyki ochrony dóbr kultury do zajęć szkolnych w szkołach podległych samorządowi gminnemu • udział w programach kulturalno-edukacyjnych m.in. Kultura Bliska • dalsza realizacja projektu „Kosznajderia – fenomen tożsamości” polegającego na przybliżeniu historii i losów ludności zamieszkującej wieś południowej części gminy Chojnice • podjęcie kroków zmierzających do stworzenia na bazie WDK w Silnie multimedialnego „muzeum” wsi
<p>Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowej</p>	<ul style="list-style-type: none"> • opracowanie i wykonanie systemu oznakowania zabytków na terenie gminy – tablice, plansze, mapy, w tym: <ul style="list-style-type: none"> ○ umieszczenie na wszystkich obiektach wpisanych do rejestru zabytków informacji, że obiekt podlega ochronie konserwatorskiej oraz przygotowanie tablic informacyjnych (w uzgodnieniu z Konserwatorem Zabytków w 3 wersjach językowych) ○ wykonanie tablic informacyjnych dot. Kosznajderii i ich montaż we wsiach pokosznajderskich (m.in. Silno, Ostrowite, Ciechocin, Lichnowy) • opracowanie szlaków turystycznych (np. pieszych, rowerowych, konnych, samochodowych, wodnych) ukazujących walory dziedzictwa kulturowego, w tym: realizacja projektu utworzenia szlaku tematycznego o nazwie „Trakt furmański” na terenie Parku Narodowego „Bory Tucholskie” – szlak ma przybliżyć historię związaną z obecnością na terenie ziemi chojnickiej wojsk napoleońskich i pozostawieniu na tę okoliczność tzw. Krzyży Napoleońskich. Projekt zakłada również przybliżenie technik dawnego wykorzystywania gospodarczego borów poprzez pracę bartników. • ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych zasad ich udostępniania w celach turystycznych

Priorytet II: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy	
Kierunki działań	Zadania
<p>Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania (poprzez konserwację / renowację)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • remonty / renowacje przydrożnych kapliczek i krzyży • zapewnienie lub wskazanie właściwego doradztwa budowlano-konserwatorskiego i popularyzowanie dobrych realizacji o charakterze konserwatorskim (rewaloryzacje, remonty, rozwiązania projektowe w zabytkach i ich sąsiedztwie); propagowanie i promowanie tradycyjnych form budownictwa w gminie, w tym: <ul style="list-style-type: none"> ○ utworzenie bezpłatnego punktu konsultacyjnego dla osób zainteresowanych remontem obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków ○ opracowanie Katalogu Elementów Architektoniczno-Budowlanych oraz wykazu materiałów wykończeniowych typowych dla form regionalnych • zacieśnienie współpracy z właściwym dla terenu gminy Chojnice konserwatorem zabytków oraz ze starostwem powiatowym

	<p>a także z konserwatorem diecezjalnym archidiecezji gdańskiej;</p> <ul style="list-style-type: none"> rozważenie możliwości i określenie zasad wprowadzenia ulg w opłatach dla właścicieli obiektów zabytkowych w związku z realizowaniem przez nich działań remontowych o charakterze konserwatorskim, w tym: wprowadzenie 100% ulgi w zakresie utylizacji pokryć eternitowych dla obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków zamieszczenie na stronie internetowej gminy Chojnice aktualnych informacji dla właścicieli i zarządców obiektów zabytkowych na temat możliwości pozyskania środków finansowych z zakresu ochrony zabytków (m.in. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Wojewódzki Konserwator Zabytków, Fundusz Kościelny, NFOŚiGW, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi – Program Leader+) na zabezpieczenie i remont tych obiektów
<p>Podjęcie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami</p>	<ul style="list-style-type: none"> wspieranie inicjatyw lokalnych w tym ewentualnych społecznych opiekunów zabytków w zakresie ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego; przeprowadzenie analizy sposobu użytkowania niektórych obiektów i podjęcie próby znalezienia właściwej funkcji (np. nieużytkowanych dworów, nieczynnych dworców kolejowych itp.)
<p>Podjęcie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne, edukacyjne</p>	<ul style="list-style-type: none"> zagospodarowanie terenu przy drewnianej chacie podcieniowej w Silnie (zabytek rejestrowy) podjęcie działań w kierunku realizacji inwestycji pn. „Centrum Przyrodnicze i Promocji Produktu Regionalnego” w Chocińskim Młynie na bazie budynku (dwór) będącego własnością Parku Narodowego

<p>Priorytet III: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego</p>	
<p>Kierunki działań</p>	<p>Zadania</p>
<p>Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy</p>	<ul style="list-style-type: none"> wystąpienie do wojewódzkiego konserwatora zabytków z wnioskiem o wpisanie do rejestru zabytków najcenniejszych obiektów i zespołów oraz stanowisk archeologicznych, a także stworzenie warunków i zasad bieżącego prowadzenia gminnej ewidencji: <ul style="list-style-type: none"> dokonywania nowych wpisów do ewidencji, weryfikacji istniejących wpisów i systematycznych przeglądów technicznych uzupełnianie danych stosownie do potrzeb i dalszych wymogów Krajowego Ośrodka Dokumentacji Zabytków zmierzających docelowo do utworzenia ogólnokrajowej bazy danych; działania prowadzące do powołania parków kulturowych: Osada Chociński Młyn i Osada Klosnowo, w tym: <ul style="list-style-type: none"> podjęcie uchwały o utworzeniu wsi kulturowej Chociński Młyn opracowanie kompleksowego planu miejscowego dla wsi Chociński Młyn podjęcie współpracy z uczelniami (np. Politechnika Gdańska, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wyższa Szkoła Zarządzania Środowiskiem w Tucholi, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu): prace studialne, praktyki wakacyjne.

<p>Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego</p>	<ul style="list-style-type: none"> • włączenie programu opieki nad zabytkami do innych działań strategicznych gminy • ochrona panoram oraz przedpoli widokowych wsi o najwyższych walorach widokowych • ustanowienie w opracowywanym studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stref ochrony konserwatorskiej dla wartościowych zespołów ruralistycznych, zespołów dworsko-parkowych i pofolwarcznych, dworców kolejowych, zespołów leśniczówek i innych oraz właściwe sformułowanie zasad ochrony konserwatorskiej w zapisach w/w dokumentów; • ustanowienie w opracowywanym studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego wymogu sporządzenia planów zagospodarowania przestrzennego dla obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz innych o wysokich walorach przestrzenno-kulturowych • ustanowienie w opracowywanym studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego obszarów do sporządzenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego ze względu na potrzebę ochrony zabytków.
---	--

Zadaniem łączącym wszystkie priorytety i kierunki działań jest **coroczne podjęcie przez Radę Gminy uchwały w sprawie przekazania środków na realizację zapisów Programu Opieki nad Zabytkami.**

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Realizacja programu będzie się odbywać poprzez wskazane zadania gminy na rzecz osiągnięcia priorytetów.

Zakłada się, iż zadania te będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- Instrumentów **prawnych** – wynikających z przepisów ustawowych, czyli. uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, budowa parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- Instrumentów **finansowych**, czyli finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli obiektów zabytkowych;
- Instrumentów **koordynacji**, czyli poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich strategiach, programach odnowy wsi, etc., oraz współpracy z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami
- Instrumentów **społecznych**, czyli działania edukacyjne, promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

- Instrumentów **kontrolnych**, czyli aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, a także monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania zabytków

9. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Monitoring działań dotyczących realizacji poszczególnych zadań Programu Ochrony Zabytków stanowi podstawę oceny uzyskanych efektów oraz formułowania ewentualnych wytycznych i propozycji zmian dla kolejnych edycji programu.

Proces monitorowania polega na przyglądaniu się zmianom, jakie zachodzą w wyniku realizacji danych zadań, na analizie zebranych danych i opracowaniu stosownych raportów oraz podejmowaniu inicjatyw warunkujących ich pozytywną realizację. Wskazane jest także rejestrowanie wszelkich uwag i pomysłów zgłaszanych podczas realizacji programu, poprzez uczestników poszczególnych projektów.

Na podstawie zebranych informacji będzie można opracować dwuletnie sprawozdania z realizacji programu, które powinna sporządzić jednostka koordynująca wskazana lub powołana przez Wójta. Sprawozdanie Wójt przedstawi Radzie Gminy, a następnie prześle Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków, który wykorzysta je przy opracowywaniu aktualizacji i oceny realizacji wojewódzkiego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Przykładowe kryteria, które mogą być zastosowane do oceny realizacji zadań programu:

W ramach **priorytetu I: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości gminy:**

- Potwierdzenie udostępnienia bezy informacji na temat dziedzictwa kulturowego gminy
- Liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie gminy, dotyczących problematyki ochrony środowiska kulturowego oraz liczba uczestników tych wydarzeń
- Liczba opracowanych, wydanych wydawnictw (ulotek, folderów promocyjnych, etc.)
- Liczba opracowanych prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego, etc.)
- Liczba utworzonych szlaków turystycznych, ścieżek edukacyjnych etc.
- Dokonanie okresowej oceny aktualności gminnej ewidencji zabytków
- Określenie efektów i ilości kontroli sprawdzających stan utrzymania i użytkowania obiektów objętych ochroną konserwatorską
- Potwierdzenie opracowania szkolnych i przedszkolnych programów edukacyjnych
- Inne

W ramach **priorytetu II: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy:**

- Poziom wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami
- Wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych ww. pracom
- Liczba podjętych remontów obiektów zabytkowych

- Inne

W ramach **priorytetu III: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego:**

- Liczba wykonanych / uchwalonych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego ustanawiających ochronę obiektów z gminnej ewidencji zabytków
- Liczba utworzonych parków kulturowych
- Liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obiektów i zespołów zabytkowych
- Liczba szkoleń lub liczba pracowników Urzędu Gminy biorących udział w szkolenia dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego
- Inne

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Program finansowany może być ze środków budżetowych: województwa, samorządu, państwa, środków UE i funduszy prywatnych.

Są to:

- środki własne budżetu gminy
- dotacje podmiotowe dla instytucji, których organizatorem jest samorząd gminy
- środki znajdujące się w gestii wojewódzkiego konserwatora zabytków
- dotacje samorządu województwa dla jednostek samorządu terytorialnego innych szczebli realizacji zadań z zakresu kultury i sztuki
- dotacje, granty, nagrody samorządu województwa dla podmiotów nie zaliczanych do sektora finansów publicznych
- dochody własne instytucji kultury
- środki w ramach Programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego: „Dziedzictwo kulturowe”, „Promesa Ministra Kultury”
- kredyty bankowe zaciągane przez Zarząd Gminy na realizację określonych celów i inwestycji
- zyski z działalności statutowej i gospodarczej
- odsetki z kont i rachunków bankowych
- dotacje i fundusze celowe rządowych i pozarządowych programów pomocowych
- składki i zbiórki publiczne i finansowe ze środków ludności
- fundusze krajowe i zagraniczne Unii Europejskiej
- inne środki przewidziane prawem

Ze środków budżetowych zasadnicze znaczenie mają:

- środki Generalnego Konserwatora Zabytków
- środki Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
- Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (środki specjalne – z gier losowych)
- Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji – Fundusz na remont i konserwację obiektów sakralnych

- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (finansowanie zabytkowych parków wpisanych do rejestru zabytków oraz finansowania publikacji związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego)
- Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego i programy sektorowe

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

Program wdrażany będzie przez Wójta gminy Chojnice, w imieniu którego działa Gminny Ośrodek Kultury. Wójt może wyznaczyć Koordynatora projektu.

Wdrażanie odbywać się będzie przy współpracy Wydziałów Urzędu Gminy, jednostek budżetowych gminy, Urzędu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, właścicieli obiektów zabytkowych, organizacji pozarządowych, instytucji, dla których opieka nad zabytkami jest działalnością statutową, osób fizycznych i prawnych.

Wójt / Koordynator zapewni:

- Przepływ informacji pomiędzy jednostkami odpowiedzialnymi za realizację zadań
- Zorganizuje forum wymiany informacji i doświadczeń
- Określi zasady prowadzenia monitoringu wdrażania poszczególnych zadań
- Wykona ocenę stopnia realizacji priorytetów programu i określi szczegółowe kryteria oceny realizacji po czterech latach wdrażania programu oraz w przedziałach cząstkowych (np. corocznych lub w okresie dwuletnim).

Rada Gminy w drodze uchwały może określić corocznie wysokość wydatków na ochronę środowiska kulturowego, w tym na realizację Programu Opieki nad Zabytkami.

Wydatki na realizację zadań inwestycyjnych, w tym:

- zadania inwestycyjne związane z ochroną zabytków stanowiących własność komunalną (np. prace remontowo-budowlane, konserwatorskie, związane z konserwacją i pielęgnacją zieleni zabytkowej)

- zadania inwestycyjne wprowadzone do gminnych programów przyjętych uchwałami Rady Gminy (np. programami rozwoju lokalnego, ochrony środowiska i gospodarki komunalnej itp.)

wprowadzone zostaną do rocznych i wieloletnich planów inwestycyjnych

Finansowane z budżetu gminy mogą i powinny być ponadto inne, nieinwestycyjne działania, w tym takie jak np. prace studialne, badawcze, dokumentacyjne, konkursy, działania promocyjne, edukacyjne itd.

Celowym byłoby określenie poziomu – wysokości planowanego przez gminę dofinansowania zadań zakresu opieki nad zabytkami (np. % w corocznym budżecie gminy), a także ustalenie, opracowanie zasad udzielania dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach. Przede wszystkim dotyczyć to może zabytków wpisanych do rejestru zabytków (tych jest w gminie Chojnice stosunkowo niewiele), ale także innych, np. figurujących w ewidencji zabytków i wskazywanych do ochrony ustaleniami planu miejscowego.

Wskazane jest również opracowanie zasad dofinansowania z budżetu gminy zadań z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami podmiotów, które prowadzą działalność kulturalną, takich jak np. muzeum, izby tradycji (np. realizowane przy szkołach, czy świetlicach wiejskich), biblioteki, stowarzyszenia, organizacje turystyczne itp.

12. CZĘŚĆ GRAFICZNA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Załącznik graficzny zawiera syntezę stanu istniejącego dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego oraz przyjęte elementy programu opieki.

- ❖ Załącznik graficzny, plansza pt. – *Synteza stanu istniejącego dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego* – mapa w skali 1:20 000

13. ANEKSY

Wykaz załączników:

- ❖ Załącznik 1 – BIAŁE KARTY I KARTY CMENTARZY – zestawienie
- ❖ Załącznik 2 – FISZKI KONSERWATORSKIE – zestawienie.
- ❖ Załącznik 3 – WYKAZ ZABYTKÓW RUCHOMYCH POSTULOWANYCH DO WPISANIA DO REJESTRU ZABYTKÓW
- ❖ Załącznik 4 – WYKAZ OBIEKTÓW GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW
- ❖ Załącznik 5 – OPINIA POMORSKIEGO WOJEWÓDZKIEGO KONSERWATORA ZABYTKÓW DOTYCZĄCA GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW – pismo znak: In.R.4190-60/2877/2010 z dnia 7 czerwca 2010 r.